

ВЛАДА І... «ЧОРНЕ ДЗЕРКАЛО»

Автор: Дмитро Кривцун

Євген ГОЛОВАХА — про те, куди прийдуть політики, які не використовують соціологію та не дослухаються до громадської думки.

Чи відчуває влада зв'язок зі своїми виборцями? Чи виправдовує великі жертви і надії? Чи розуміє вона проблеми, з яким стикаються українці в нинішні складні часи? Взагалі, чим керується Президент, уряд, парламент при прийнятті рішень, розробці стратегій, веденні державної діяльності, написанні законів? Про ці та інші актуальні питання «День» поспілкувався із соціологом, доктором філософських наук, заступником директора Інституту соціології НАН України Євгеном ГОЛОВАХОЮ:

— Євгене Івановичу, чи є сьогодні державні замовлення на соціальні дослідження для вивчення громадської думки?

— Я не чув про такі дослідження. Що ж до нашого Інституту, то ми сподіваємось та очікуємо таких замовлень, адже ми можемо проводити моніторингові українські та загальноєвропейські дослідження. Справа в тому, що останні 12—15 років ми отримували від влади замовлення хоча б на моніторингові дослідження, які відтворюють картину стану суспільства. Можливо, вони замовляли такі дослідження комерційним центрам, але я не бачив, щоб ті друкували відповідні результати.

— Які дослідження ви нині проводите?

— В основному, це дуже локальні суто пілотажні проекти, які ми можемо провести своїми силами. Взагалі, репрезентативне опитування громадської думки — це достатньо коштовна річ, а бюджет Інституту не покриває навіть заробітну платню співробітників і витрати на комунальні послуги. Все, що стосується безпосередньо нашого фінансування, скорочується. А щоб проводити репрезентативні дослідження, нам потрібні певні кошти.

— Яку роль грають соціологічні дослідження для державного керівництва?

— А яку роль грає дзеркало, коли голиться людина? Те ж саме із представниками влади. Зараз вони застосовують гострі засоби — фактично мають справу з бритвою, коли планують проводять жорсткі реформи. А на обличчі нашої країни лишаються глибокі порізи, бо влада не використовує соціологію та не керується громадською думкою.

— Наскільки люди є задоволеними роботою владних інститутів після минулорічних парламентських виборів?

— Звичайно, рівень довіри і задоволеності владою дещо знизився. Є тенденція на зменшення її підтримки. Проте не таке, якого б можна було очікувати, якби не було зовнішньої агресії Росії. Люди розуміють, що коли війна, жити важко всім. Якби таку скрутну економічну ситуацію не супроводжувала війна, в суспільстві відбулась би повна катастрофа.

Останнє моніторингове дослідження з цього приводу ми робили в липні-серпні 2014 року. І вже тоді економічний стан в країні люди оцінювали як найнижчий за всі роки незалежності. Гірше було тільки на початку 90-х. Але це не є дивним, адже у країні відбувається досить серйозний економічний спад.

Проте в інших вимірах задоволеності людей такого погіршення не було. У суспільстві досі зберігається надія, що все було зроблено не марно. На мою думку, цей рівень і буде визначальним. Та люди мають упевнитись, що в цьому напрямку є якісь зрушення. Хоча ще в листопаді 2014 року центр «Соціальний моніторинг» провів дослідження із запитанням, «чи виправдані всі наші втрати та жертви нашими здобуттями?». Лише третина вважала жертви виправданими, а трохи більше 50% — ні. Але якщо узагальнити всі дослідження, то в суспільстві все ж є надія, що ми вийдемо на ту лінію розвитку, заради якої починався Євромайдан.

— **Як ви оціните бажання політичного класу провести якісні реформи?**

— Можливо, в них є бажання, але треба, щоб їх «бажання співпадали з можливостями». Проте, спостерігаючи за тим, як Яценюк радісно говорить про ще сильніше «затягування пасків», я не розумію його бажань. Та це окреме питання до психологів, які займаються вивченням внутрішньої мотивації людей.

Що ж до реалізації цього умовного бажання, то пересічний громадянин бачить, що всі процеси в країні відбуваються лише за його рахунок. І ніхто не бачить, щоб представники влади самі йшли на якісь жертви заради перетворень в державі.

Раніше наше суспільство існувало на засадах досить недолугої суспільної угоди із владою: ми вас не чіпаємо і ви нас не чіпайте. Але за Януковича влада першою суттєво порушила цю угоду, проти чого на Майдан вийшли люди. Але зараз головне — створити нову суспільну угоду, а вона достатньо проста: в цей перехідний період погано має бути всім. Люди мають сказати владі: «Хочете, щоб було погано нам, спочатку зробіть погано собі, щоб ми упевнились, що це вас не лякає. Коли ви самі суттєво втратите у статках, лише тоді ми будемо готові йти на жертви». Але ця суспільна угода має бути тимчасовою на період економічної скрути та війни. Нормальна ж суспільна угода звучить так: «Ми — роботодавці, ви — найманці, які працюють за наші гроші. Якщо ви робите це непрофесійно, ми обираємо інших».

— **Як суспільство поставилося до залучення в уряд іноземців? Владу звинувачують у тому, що вона не використовує кадровий потенціал України.**

— Кадровий потенціал України використовували 23 роки. Якщо є можливість використати знання та досвід людей, які ефективно створювали реформи, то чому б ні? Головне, щоб існувала така українська влада, яка б могла виробити стратегію. І вже під цю стратегію треба підбирати найефективніших виконавців. Якщо іноземці мають відповідний досвід, навички та якості, то їх варто залучити на роботу.

Проте я не впевнений, що українська влада підбрала найбільш кваліфікованих людей. Є відчуття, що їх набирали за принципом «хто погодився». На відповідні посади не було влаштовано відкритого конкурсу. І першим прикладом буде Антикорупційне бюро, де оголосили конкурс та процедуру визначення найкращого кандидата на посаду директора НАБУ. Звичайно, це складний процес, але, можливо, у випадках з міністерствами також не треба було так швидко та просто вирішувати кадрові питання.

— **Зараз відбувається четверта хвиля мобілізації. З цього приводу в суспільстві панують різні настрої. Якби ви їх охарактеризували?**

— Питання мобілізації повертає нас до першого питання розмови — дослідження владою громадської думки. Щоб її з'ясувати, замало спитати «чи підеш ти воювати?». Звичайно, 20%

скажуть «так», і у нас віртуально назбирається мільйонна армія. Навіть 300-тисячна армія чиновників висловить готовність захищати країну, але мобілізувати їх не вдасться. Тому треба реально оцінювати ситуацію — які ми маємо ресурси та потенціал. Це потребує спеціалізованих та суто професійних досліджень. Тоді ми б з'ясували, за яких умов люди готові піти до армії добровільно. Один з військових експертів, який служив в британській армії, а потім в експедиційних військах, сказав, що з хлопців із сіл в лавах армії немає толку — це лише марні втрати людей. Натомість він говорить, що якби людей правильно стимулювали, знайшлося би достатньо добровольців і така армія була б більш ефективною.

Коли США вступила в Другу світову війну, урядом було створено спеціальний соціологічний підрозділ, який вивчав саме цей аспект — хто хоче чи не хоче йти в армію, хто може, хто не може, за яких умов і т.д. Ця програма називалась «Американський солдат» і вона вивчала це питання дуже досконало.

Будь-яка програма, в тому числі по створенню сучасної армії, має бути зроблена не тими, хто вже показав свої здібності керувати військовими операціями, а тими, хто має достатньо інформації, хто може організувати поступову розробку планів, програм. Можливо, для цього треба залучати і закордонних фахівців, адже Україна не була серед тих, хто розробляв стратегії ведення гібридних війн чи створення сучасної армії.

— Минулого тижня в Харкові під час мирного Маршу Гідності відбувся теракт, в результаті чого загинуло четверо осіб. Це не перший терористичний акт в Україні за останній час. Як суспільство реагує на такі дії?

— Відчуття небезпеки у людей — нормальна реакція, але вони розуміють, що терористів можна перемогти, адже вони вже вдаються до індивідуального терору. Такі дії — це ознака слабкості.

Але те, що це відбувається в таких містах як Харків та Одеса, відображає сподівання агресора і виконавців деморалізувати людей. Проте, я не думаю, що це може призвести до паніки. Ті, хто надихає терористів на такі дії, не розуміє, що терор викликає відразу і бажання протистояти, а не панічні настрої у країні, якій є що захищати. І я впевнений, що Україна саме така країна, адже вона відвоювала свій шанс на європейське майбутнє.

КОМЕНТАР

«ВЛАДА ПОВИННА НАЛАГОДИТИ ПРЯМИЙ ДІАЛОГ З ЛЮДЬМИ ТА ПОЯСНЮВАТИ, ЩО ВІДБУВАЄТЬСЯ»

Ірина БЕКЕШКІНА, соціолог, директор фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»:

— Влада недостатньо спілкується з населенням. Всюди йде глухе нарікання, особливо коли заходиш до магазинів. Люди весь час обговорюють ціни і у них є дуже багато питань без відповідей. Я, як пересічний громадянин, не можу відповісти, чому гречка минулого врожаю, яка лежала у нас на складах, зараз піднялась у ціні вдвічі. Те ж саме з іншими товарами, які знаходились в Україні, але чомусь прив'язались до курсу долара. Немає відповіді, що буде далі з гривнею, адже на гривневу зарплатню стає неможливо вижити. Тому влада повинна налагодити прямий

діалог з людьми та пояснювати, що відбувається, що буде з нашою економікою, від чого ми залежимо, чи є якась перспектива.

В опитуванні, яке ми проводили в грудні, 10% були згодні терпіти заради успіху реформ скільки завгодно, ще 37% готові були чекати рік. Але людям треба пояснювати, що відбувається, адже без цього вони розгублені.

Можна припустити, що за час від грудня зменшилася довіра до влади та збільшилося розчарування у ній. Що стосується протестного електорату, то він скоріше переходить у категорію «Не піду на вибори», адже нині не з'явилася альтернативна партія, яка б могла його підібрати.